

ФОРМУВАННЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ УЯВИ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ СОЦІОЛОГІЇ

Ліпич Л. М.,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного університету
ORCID ID: 0000-0003-3821-9537
lipich_lm@ukr.net*

Балагура О. О.,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного університету
ORCID ID: 0000-0003-1353-7694*

Стаття присвячена проблемі формування соціологічної уяви в процесі викладання соціології студентам, що навчаються в технічних закладах освіти. Уточнюється поняття «соціологічна уява», введене в науковий обіг американським соціологом Р. Міллсом. Доводиться, що концепт соціологічної уяви набув статусу одного з основних у сучасній соціології і став відігравати важливу освітню роль, а в соціологічній науці, відповідно, – методологічну та методичну.

Звертається увага на особливості викладання соціології в технічних освітніх закладах, а з огляду на це ставиться проблема щодо формування соціологічної уяви у студентів. Справа в тому, що соціологія в технічних закладах освіти не є фаховою, тому викладається вона виключно як загальноосвітня дисципліна світоглядного спрямування. Мета викладання соціології в таких вищих навчальних закладах полягає в тому, щоби сприяти формуванню у студентів соціологічної уяви, тобто сприяти майбутнім спеціалістам інженерно-технічного напрямку розвинути у собі вміння мислити соціально, тобто адекватно сприймати, осмислювати й тлумачити соціальні процеси та явища, аналізувати та бути готовими вирішувати складні соціальні проблеми.

Розв'язання даного завдання передбачає застосування таких методик викладання соціології, які були би пов'язані з конкретною практикою сучасного суспільства, з урахуванням загальнолюдських і професійних інтересів майбутніх фахівців.

Аналізується власний досвід викладання соціології в Національному транспортному університеті. Наводяться приклади використання різних методів викладання соціології, що спрямовані на формування соціологічної уяви, які дозволяють студентам сприймати оточуючий їх соціальний світ і співвідносити власні фахові проблеми із загальнозначущими соціальними проблемами, виховують та формують їх громадянську позицію та підвищують загальнокультурний рівень.

Ключові слова: соціологія, соціологічна уява, методи викладання соціології.

Постановка проблеми. Головними завданнями в підготовці спеціалістів у сучасних технічних закладах освіти є не тільки опанування студентством професійними знаннями та навичками за обраним фахом, але й отримання ними знань про суспільство в його багатоаспектності, що сприяє підвищенню їхнього загальнокультурного рівня, вихованню та формуванню їх громадянської позиції. Однією з таких навчальних дисциплін соціально-гуманітарного загальноосвітнього блоку є соціологія. Це наука, що вивчає закономірності виникнення й розвитку соціальних підсистем та їх функціонування як об'єктів і суб'єктів в системі конкретно-історичних умов життя суспільства.

Тобто соціологія досліджує соціальні форми, закони та закономірності функціонування і розвитку суспільства через взаємодію людей, їх груп та спільностей, водночас враховуючи самоідентичність

цих людей, до яких саме спільностей вони відносяться та яку реальність вони своєю взаємодією творять.

Американський соціолог Райт Міллс у своїх дослідженнях розглядав соціологію як науку, яка надає можливості формування такого мислення, що дозволяє «розуміти, який вплив мають дії історичних сил на внутрішній стан і життєвий шлях людей; пояснювати, як у бурхливому потоці повсякденного життя у людей часто формується хибна свідомість своїх соціальних позицій. У цьому вирі подій виявляє себе устрій сучасного суспільства, яке формує психічний склад людей. Також і особисті труднощі людей впираються в незалежні від них проблеми, а байдужість публіки до окремого індивіда проявляється в заклопотаності лише соціально значущими питаннями» (Міллс, 1959). Це автор визначав як соціологічну уяву.

Соціологія в технічних закладах освіти є однією із загальноосвітніх дисциплін. Вона не є фаховою, а тому і сам процес її викладання підпорядкований іншій меті – завданню загальноосвітнього світоглядного збагачення свідомості студентів, наукової корекції їх соціального мислення, що стихійно формується обставинами повсякденного життєвого процесу (Тарасенко, 2010). У цьому ми наблизились до світових стандартів, і справа залишається тільки за забезпеченням якості викладання цієї дисципліни та самостійного засвоєння соціологічних знань студентами. На думку М.В. Примуш, для студентів технічних закладів освіти, більшість із яких становитимуть у недалекому майбутньому соціальну еліту і визначатимуть основні параметри українського та й не лише українського, суспільства, повинні бути не тільки професійно підготовлені в обраній галузі, а й соціально компетентними людьми, які обізнані із законами соціальної організації, розвитком суспільних перемін та володіння азами грамотного спілкування (Примуш, 2004). А отже, знання соціології набуває особливого значення. І така ситуація, на наше переконання, зумовлює необхідність для викладача шукати постійний зв'язок соціології з фаховими дисциплінами технічного закладу освіти.

Тому в багатовимірному процесі навчання особливе місце займає методика викладання соціології, котра дозволяє сфокусувати увагу на формах, методах і прийомах передачі знань від викладача студентам.

Головне, на нашу думку, під час розробки навчальних посібників, різного роду матеріалів підготовки до лекцій і семінарських занять, у ході обміну досвідом викладацької роботи між викладачами, які використовують у своїй практиці новітні технології навчання, – звернутися до аналізу способів привертання уваги студентів до навчального матеріалу. Це значно підсилить їхню активність під час лекцій, семінарських занять та під час самостійної роботи, а отже, і надасть можливості не просто засвоювати знання із соціології, а формувати соціологічну уяву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасних викладачів закладів вищої освіти, особливо провідних, усе частіше виникає потреба в теоретичних узагальненнях власного викладацького досвіду з тим, щоб зіставити його з досвідом колег і спробувати сприяти найбільш ефективному засвоєнню студентами навчального матеріалу. Такі теоретичні узагальнення представлені, наприклад, у «Практикумі з соціології». Р.І. Руденко, викладачі факультету соціології, А.Н. Горбач, І.Д. Ковалева, О.А. Редько, Ю.Г. Сорока Харківського національного університету підготували навчальний посібник із нетрадиційних методів викладання соціології. Ж.Д. Малахова, В.М. Огаренко – «Викладання соціології: досвід інноваційних прийомів». Наявність у підручниках із соціології логічних завдань, тестових завдань, наочних матеріалів і практичних прикладів робить їх саме такими, що відповідають вимогам сучасності. Сьогодні актуальним завданням є створення нового покоління підручників та методичних розробок із соціології, в яких би враховувався профіль ЗВО, насамперед, просвітницького варіанта. Саме на вирішення проблеми, пов'язаної з викладанням соціології в різних за профілем вищих навчальних закладах, звертають увагу викладачі соціологічного факультету Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка В. Тарасенко, В. Чепак та інші.

Дана проблема в центрі уваги західних науковців. Так, французький соціолог А. Турен порушує питання щодо необхідності трансформації теоретико-методологічних координат, а також і дослідницьких пріоритетів у новітній соціологічній науці. На переконання дослідника, сучасні науковці під час організації своїх соціологічних досліджень мають дистанціюватися від холистичного образу суспільства та постійно робити висновки щодо його природи. «Сама соціологія вже не може більше займатися питаннями про природу суспільства. Вона повинна розкривати, описувати соціальні ситуації і соціальні відносини, які доволі поверхнево сприймаються як явища адміністративного чи технічного характеру» (Турен, 1984).

У наукових доробках польського соціолога, очільника Міжнародної соціологічної асоціації П. Штопки поєднані основні соціологічні моделі та теорії, які стосуються розвитку й функціонування об'єднань, громад в умовах повсякденності, з метою унаочнення теоретичних моделей. Зокрема, автор концепції «соціального становлення» застосовує в своїй практиці індуктивний метод викладу

матеріалу щодо висвітлення поняття «соціологічна уява», обґрунтовуючи соціальні відносини від найпростіших міжособистісних контактів до глобальних соціальних відносин.

Британський соціолог Е. Гіденс виділяє в структурі соціологічного уяви кілька форм соціальної чутливості, невіддільних від соціологічного аналізу, зокрема історичну чутливість, антропологічний інсайт та критичність, що дозволяє нам зрозуміти специфіку сучасного суспільства й, відповідно, сучасної молоді.

Мета статті – на теоретико-соціологічному рівні узагальнити власний досвід викладання соціології в Національному транспортному університеті; проаналізувати особливості використання методики викладання соціології як навчальної дисципліни, що дозволяє формувати соціологічну уяву у студентів технічних закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу.

Сьогодні соціологія є загально визнаною дисципліною у світі й вивчається в різних за профілем навчальних закладах, і одне з перших завдань, що ставлять перед собою викладачі соціології, – це формувати у студентів адекватний «образ» цієї науки. Що це означає? А це означає, що нині у пересічного громадянина, на жаль, слово «соціологія» асоціюється, як правило, лише з проведенням різного типу опитувань, тобто вивченням суспільної думки і не більше. Такому переконанню більшою мірою сприяють телевізійні передачі, журнальні та газетні статті, що наводять результати опитувань і оприлюднюються дані про відсотки респондентів, що так чи інакше висловлюють своє ставлення до тієї чи іншої події. Одночасно до цих результатів додається певний коментар, далекий від наукового, оскільки його часто роблять нефахівці.

Проте такі асоціації хоча й не безпідставні, але не відповідають дійсному стану речей, що й призводить до необхідності формувати у студентів – не соціологів справжній «образ» цієї науки, тобто ознайомити їх з її теоретичними та практичними можливостями та функціями. Студенти повинні знати, що за нинішніх умов не може бути сформована жодна соціальна програма без використання соціологічних знань, що нині тільки в політичній сфері використовуються сотні соціальних технологій і майже кожного дня з'являються нові:

1) соціологія нині використовується для аналізу поточних змін у суспільстві;

2) вона є однією з головних наук, а це дає можливість заглядати в недалеке та більш віддалене майбутнє.

Дана обставина означає, що наука стала однією з провідних дисциплін, без знання хоча б основ якої не може бути сучасного кваліфікованого спеціаліста. Такий статус соціології й зумовлює той факт, що вона стала складовою частиною загальної освіти в межах підготовки фахівців з будь-якої спеціальності.

Педагогічна практика свідчить, що в процесі вивчення соціології у студента необхідно сформувати певну систему вмінь та навичок:

1) вміти слухати і конспектувати лекції, аналізувати і оцінювати лекційний матеріал, готувати свої виступи. Складати план виступу, формулювати тези, аналізувати і оцінювати виступи на семінарі інших студентів та викладачів;

2) студент повинен навчитися працювати із соціологічною і публіцистичною літературою, бібліографією, періодикою;

3) брати участь у групових обговореннях різних наукових проблем, вести діалог, аргументовано формулювати й відстоювати у суперечці (дискусії, полеміці) свою точку зору, прогнозувати події і результати;

4) вміти виокремлювати найважливіше та основне, та й взагалі науково і творчо мислити (Руденко, 1999).

Реалізація перерахованих вище вмінь та навичок сприяє формуванню у студентів особливих здібностей соціологічного уявлення, що дає змогу адекватно діяти та приймати рішення за різних соціальних обставин, що постійно змінюються.

Соціологія як навчальна дисципліна має на меті навчити студентів самостійно інтерпретувати події, що відбуваються в різних соціальних структурах суспільства, для чого потрібно опанувати основним термінологічним та понятійно-категоріальним апаратом соціологічної науки, мати уявлення про структуру соціологічного знання і соціальні функції, тобто ролі, які виконують соціологія як наука і соціологи як професійна група; ознайомитися з основними галузевими і спеціальними соціологічними теоріями.

Зміст соціології передбачає, що студенти отримують інформацію про те, як змінювалась суспільна думка з філософського осмислення суспільних процесів на соціологічне. Під час викладання курсу в Національному транспортному університеті (далі НТУ) розглядаються такі актуальні теми, як соціальна структура суспільства, соціальні інститути як елементи соціальної системи суспільства, соціалізація особистості, девіантна поведінка і соціальний контроль, соціальні зв'язки та соціальні відносини, методи збору соціологічної інформації тощо.

Вважаємо, що студенти повинні навчитися розуміти, що за такими, на перший погляд, такими абстрактними для них поняттями, як «соціальне», «соціальні зв'язки», «соціальні відносини», «інститути», «спільності», «група», «соціальна структура», «стратифікація», «опитування», «соціальні суб'єкти» та ін., стоять реальні практичні відносини між індивідами і групами, характер протікання яких сьогодні і в даному конкретному соціальному просторі визначають історичне «обличчя» суспільства, можливі зміни в ньому і, таким чином, прогнозування того, що кожного з них може чекати в недалекому майбутньому і у найбільш віддаленій перспективі.

Такі знання трансформуються на логічну пов'язану систему понять, за допомогою яких майбутні спеціалісти технічних закладів освіти сприйматимуть оточуючий їх соціальний світ і вміло співвідноситимуть власні фахові проблеми з загальнозначущими соціальними проблемами. Це означає, що повсякденне сприйняття світу набуде для них нових фарб, а саме цей світ трансформується в їхній свідомості на цілісну логічну пов'язану систему або картину світу, в якій кожен може знайти своє, лише йому притаманне місце.

Вже на першій зустрічі зі студентами, як правило, викладач-соціолог намагається виявити те, що студенти думають відносно соціології. Отут і виявляється, що для них соціологія є лише способом збирання інформації і не більше. При цьому вони плутають статистику й соціологію або ототожнюють маркетингові дослідження з соціологічними. Викликає у студентів інтерес, а часом і здивування, приклад англійського соціолога Ентоні Гіденса, який наводиться ним у розділі, присвяченому розвитку соціологічного світосприйняття, тобто тим, що він і називає соціологічною уявою.

Наведемо даний приклад і тут, що Е. Гіденс, жартуючи, назвав соціологією кави. Так, він пропонує уявити таку «просту дію: ви п'єте чашку кави. Що ми можемо сказати щодо такої начебто нецікавої дії з соціологічної точки зору? Надзвичайно багато. По-перше, пити каву – це не просто тамувати спрагу. Пиття кави має символічну цінність і є невід'ємним елементом нашої повсякденної суспільної діяльності. Часто ритуал, пов'язаний з питтям кави має набагато більшу вагу, аніж сам акт споживання напою. Двоє людей, домовляючись про зустріч за кавою, мабуть, більше зацікавлені в тому, щоби зустрітись й поговорити, а не в тому, що збираються пити. Власне, у всіх відомих нам суспільствах споживання їжі й напоїв є нагодою для соціального спілкування та здійснення ритуалів» (Гіденс, 2006).

Вчений показує, що не дивлячись на той факт, що кава – наркотик, який містить у собі кофеїн, що збуджує діяльність мозку, тих, хто надуживає кавою, більшість людей західної культури не сприймає як наркоманів. Подібно до алкоголю кава вважається суспільно прийнятним наркотиком, тоді як маріхуана – ні. Проте є суспільства, які терпимо ставляться до споживання маріхуани чи навіть кокаїну, але не схвалюють споживання ані кави, ані алкогольних напоїв. Соціологи й прагнуть з'ясувати причини таких контрастів.

По-третє, індивід, який випиває чашку кави, прилучається до надзвичайно складної структури суспільних та економічних відносин, що пронизує увесь світ. Виробництво, транспортування та розподіл кави вимагають безперервного здійснення ділових операцій та укладання контрактів між людьми, що живуть за тисячі кілометрів від споживача кави.

І, нарешті, кожний індивідуальний акт споживання кави зумовлюється тривалим процесом попереднього суспільного та економічного розвитку. Разом із багатьма іншими, нині звичними складовими компонентами західної дієти – такими як чай, банани, картопля та білий цукор – каву стали широко споживати лише з кінця дев'ятнадцятого сторіччя» (Гіденс, 2006).

Коли студентам ще при цьому нагадати, що кава не є традиційною складовою частиною західної дієти, але стала такою у сучасних умовах унаслідок багатьох причин, що формують соціальні відносини у світі в цілому, то їм стає зрозуміло, наскільки важливо на усе те, що відбувається навколо, дивитися «очима соціолога». При цьому світ набуває незвичних фарб, виявляє такі властивості, про які вони навіть і думати не могли. І це їх дивує. Подив же – перший крок до серйозних наукових пошуків. Він є одним із факторів мотивації до вивчення даної науки.

Першим самостійним кроком на шляху соціологічного пізнання і, як свідчить практика викладання соціології, досить ефективним є поставлене викладачем завдання охарактеризувати себе і своїх рідних як представників певної соціальної групи, що посідає відповідне місце в соціальній структурі нашого суспільства. У таку характеристику треба вставити об'єктивні ознаки належності до даної групи та суб'єктивні. Студентів при цьому дивує ще й те, що віднесення себе і рідних за об'єктивними ознаками до тієї чи іншої групи іноді принципово розходиться з таким самим віднесенням за суб'єктивними ознаками. Таким чином, вони знайомляться з проблемою соціальних ідентифікацій та різними способами класифікації, що використовуються в соціології.

Такого роду завдання мобілізує творчий потенціал студентів.

Як правило, відсоток виконання цього виду роботи дуже високий, ніхто не забуває про необхідність її виконання.

Наступне узагальнення результатів такої роботи призводить до висновків, з якими знайомляться всі студенти НТУ. Так, наприклад, за результатами 2020–2021 навчального року завдання з теми «Я і моя сім'я в соціальній структурі суспільства» 90% студентів автомеханічного факультету та факультету транспортних та інформаційних технологій Національного транспортного університету віднесли себе і своїх рідних до середнього класу. Як правило, їх батьки мають вищу освіту, більшість із них займають керівні посади у різних галузях суспільного приватного і державного господарства або самі займаються дрібною підприємницькою діяльністю, тобто мають свою приватну справу. А оскільки їх діти навчаються на вищеназваних факультетах, це свідчить про те, що батьки готують собі заміну і прагнуть, щоб їх діти отримали саме вищу освіту. Із соціологічної точки зору це означає, що нова соціальна структура українського суспільства починає виробляти механізми самовідтворення, оскільки економічна самостійність та спеціалізована підготовка надають можливість відстоювати власне соціальне становище, свій соціальний статус, а то й підвищити його.

Результати творчої роботи на цю саму тему в поточному році на автомеханічному факультеті НТУ підтвердили ті тенденції, що виявилися у минулому дослідженні. При цьому студенти виявили вже більш глибокі знання. Вони стали здатними до аналізу типів суспільства, змогли порівнювати соціальні структури різних суспільств, характеризувати себе через види соціальної структури, а саме: соціально-демографічної, соціально-професійної, статтево-вікової, соціально-територіальної тощо. Вони вже прагнуть визначити кореляцію між соціально-стратифікаційними характеристиками індивідів і груп та їх соціальними позиціями.

Як бачимо, навіть власне життя, а то й просто існування у соціальному середовищі, пересмилене студентом через соціологічну призму, стає для нього своєрідним відкриттям.

Ще одним способом, що надає можливості щодо формування соціологічної уяви, є складання тестових завдань на задану тему з курсу або за вільним вибором студента. Як правило, студенти дотримуються вільного вибору. Така форма навчання досить ефективна в тому сенсі, що надає можливість при складанні тестових завдань не тільки глибоко засвоїти тему, але і виявити власний творчий потенціал і виробляє аналітичне ставлення до означеної проблеми.

Особливо ефективним для студентів, які навчаються в технічних закладах освіти, є проведення рольових ігор та занять за методом малих груп, що надає можливість своєрідної практичної апробації набутих знань та навичок.

Тож у процесі вивчення соціології «студент дізнається, що у соціального світу багато вимірів, що він гранично складний і тому вимагає для свого розуміння безлічі підходів. Вивчення історії соціологічних теорій – величезний урок теоретичного плюралізму, терпимості до розбіжностей і різноманітності точок зору, а також кращі ліки проти вузькологобого догматизму і ортодоксії» (Штопка, 2004).

Висновки. Соціологічна уява – одна з основних методологічних і методичних концепцій сучасної соціології. Поняття, яке було введене Р. Міллсом для позначення принципу соціологічної генералізації, тобто підведення конкретних фактів під узагальнену категорію або тенденцію, вихід за межі наївного та буденного споглядання і переходу до аналітики соціальної реальності.

Соціологічна уява є необхідною умовою будь-якого мислення як такого. Соціологію неможливо розглядати поза соціологічною уявою. Процес формування соціологічної уяви у студентів технічних закладів освіти передбачає перш за все застосування таких методик викладання соціології, які б були пов'язані з конкретною практикою сучасного суспільства, з урахуванням його поточних проблем, проблем людей, що в ньому проживають, і їхніх життєвих шансів; з урахуванням загальнолюдських і професійних інтересів майбутніх фахівців.

Комплексне використання різноманітних методів у викладанні соціології спрямовується на формування соціологічної уяви в студентів технічних закладів освіти, що дозволяє поступово долати ідейний інфантізм та підвищує рівень їх загально-гуманітарної освіти, що знадобиться їм у житті та професійній діяльності.

Вивчення соціології в технічних закладах освіти суттєвим чином впливає на підвищення загальнокультурного рівня студентів, на процеси розвитку та самоідентифікації, виховання та формування їхньої свідомої громадянської позиції.

Lipich L., Balagura O. Formation of sociological imagination in students of technical institutions in education in the process of teaching sociology

The article is devoted to the problem of formation of sociological imagination in the process of teaching sociology to students studying in technical educational institutions. The concept of "sociological imagination", introduced into scientific circulation by the American sociologist Wright Mills, is being clarified. It turns out that the concept of sociological imagination has acquired the status of one of the main in

modern sociology and began to play an important educational role, and in sociological science, respectively, methodological and methodological.

Attention is paid to the peculiarities of teaching sociology in technical educational institutions, and in view of this, the problem of forming the sociological imagination of students. The fact is that sociology in technical educational institutions is not professional, so it is taught exclusively as a general discipline of worldview. The purpose of teaching sociology in such higher education institutions is to promote the formation of students' sociological imagination, ie to help future specialists in engineering to develop the ability to think socially, ie to adequately perceive, comprehend and interpret social processes and phenomena, analyze and be ready to solve complex social problems.

The solution of this problem involves the use of such methods of teaching sociology, which would be related to the specific practices of modern society, taking into account the universal and professional interests of future professionals.

The own experience of teaching sociology at the National Transport University is analyzed. There are examples of using different methods of teaching sociology, aimed at forming a sociological imagination that allow students to perceive the social world around them and relate their professional problems with general social problems, educate and shape their civic position and increase their general cultural level.

Key words: sociology, sociological imagination, methods of teaching sociology.

Література:

1. Giddens, A. Sociology (fifth edition). Cambridge: Polity, 2006. P. 4–7. URL : <https://www.shortcutstv.com/text/giddens5th.pdf>.
2. Sztompka, P. Shaping Sociological Imagination: The Importance of Theory. in J. Alexandrer, G.T. Marx, and C.L. Williams (Eds), Self, structure and beliefs: Explorations in sociology. Berkeley : University of California Press. 2004. P. 254–267.
3. Руденко Р.И. Практикум по социологии : учебное пособие для вузов Москва : Юнити-Дана, 1999. 447 с.
4. Mills C. W. The Sociological Imagination, Oxford University Press. London, 1959. 243 p.
5. Тарасенко В., Чепак В. К вопросу о разработке методик преподавания социологии. *Социологические исследования*. 2010. № 2. С. 170–182.
6. Примуш М.В. Загальна соціологія. Киев : Видавництво «Професіонал», 2004. 592 с.
7. Touraine, A. Le retour de l'acteur. Essai de sociologie. Paris : Librairie Arthème Fayard, 1984, 350 p. Collection : Mouvements, no 3. URL : http://classiques.uqac.ca/contemporains/touraine_alain/retour_de_acteur/retour_de_acteur.pdf.

References:

- Giddens, A. Sociology (fifth edition). Cambridge: Polity, 2006. P. 4-7. URL: <https://www.shortcutstv.com/text/giddens5th.pdf>
- Sztompka, P. Shaping Sociological Imagination: The Importance of Theory. in J. Alexandrer, G.T. Marx, and C.L. Williams (Eds), Self, structure and beliefs: Explorations in sociology. Berkeley: University of California Press. 2004. P. 254-267.
- Rudenko R.Y. (1999) Praktikum po sotsyolohyy: Uchebnoe posobyе dlia vuzov [Sociology Workshop: A Textbook for Universities]. Moscow : Yunyty–Dana. 447 s. [in Russian]
- Mills, C. W, The Sociological Imagination, Oxford University Press, London. 1959. 243 p.
- Tarasenko V., Chepak V. (2010) K voprosu o razrabotke metodyk prepodavaniya sotsyolohyy. [On the question of the development of sociology teaching methods] Sotsyolohycheskye yssledovaniya. № 2. S. 170-182. [in Russian]
- Prymush M.V. (2004) Zahalna sotsiolohiia. [General sociology] Kyev: Vydavnytstvo «Profesional», 2004. 592 s. [in Ukrainian]
- Touraine, A. Le retour de l'acteur. Essai de sociologie. Paris : Librairie Arthème Fayard, 1984, 350 p. Collection : Mouvements, no 3. URL: http://classiques.uqac.ca/contemporains/touraine_alain/retour_de_acteur/retour_de_acteur.pdf

Стаття надійшла до редакції 01.10.2021

Стаття рекомендована до друку 25.11.2021